

Archeologisch onderzoek
Noodwaterberging Panjerd-
Veeningen

Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 1258

Archeologisch onderzoek Noodwaterberging Panjerd- Veeningen

Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 1258

Definitief

ISSN 1573-5710

Opdrachtgever:
Waterschap Reest en Wieden

Grontmij Nederland B.V.
Assen, 25 januari 2013

Verantwoording

Titel : Archeologisch onderzoek
Noodwaterberging Panjerd-Veeningen

Subtitel : Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 1258

Projectnummer : 321681

Referentienummer :

Revisie : 0

Datum : 25 januari 2013

Auteur(s) : dhr. R. Oerlemans MSc & mevr. drs. H. Boon

E-mail adres : rene.oerlemans@grontmij.nl

Gecontroleerd door : mevr. drs. P. Fijma

Paraaf gecontroleerd : b.a.

Goedgekeurd door : dhr. drs. R.F.M. Onck

Paraaf goedgekeurd :

Contact : Grontmij Nederland B.V.
Stationsplein 12
9401 LB Assen
Postbus 29
9400 AA Assen
T +31 592 33 88 99
F +31 592 33 06 67
www.grontmij.nl

Administratieve gegevens

Datum opdracht : 23 juli 2012
concept : 10 augustus 2012
definitief : 25 januari 2013

Opdrachtgever : Waterschap Reest en Wieden

Uitvoerder : Grontmij Nederland B.V.
dhr. R. Oerlemans MSc

Beheer documentatie en/of vondsten : Grontmij Nederland B.V., Assen

Bevoegde overheid : Gemeente De Wolden

Contactpersoon : -

Locatie : gemeente : De Wolden
plaats : Veeningen
toponiem : Panjerd-Veeningen

RD-coördinaten : N x: 220.642 / y: 522.201
O x: 222.070 / y: 522.372
Z x: 220.729 / y: 521.864
W x: 219.481 / y: 521.790

kaartblad : 22A
afm. plangebied : Circa 69 ha

AMK : monumentnr. : -

Archis2 : CIS-code : 53135

Archeoregio NOaA : Drents Zandgebied

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	5
1.1	Algemeen.....	5
1.2	Ligging en huidig gebruik plangebied.....	5
1.3	Toekomstig gebruik van het plangebied.....	5
1.4	Onderzoeksdoel.....	6
1.5	Leeswijzer.....	7
2	Landschap.....	8
2.1	Geologie.....	8
2.2	Geomorfologie.....	8
2.2.1	Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).....	9
2.3	Bodem.....	9
3	Archeologie.....	10
3.1	Archeologische Monumenten.....	10
3.2	Archeologische waarnemingen en onderzoeken.....	10
3.2.1	Numismatisch Informatiesysteem (NUMIS).....	11
3.3	Archeologische waarden- en beleidskaarten.....	11
3.3.1	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW).....	11
3.3.2	Gemeentelijke archeologische beleidskaart.....	11
3.4	Historische situatie.....	12
3.4.1	Bewoningsgeschiedenis.....	12
3.5	Cultuurhistorische waarden.....	12
3.5.1	Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).....	12
3.5.2	Ondergrondse bouwhistorische waarden.....	12
3.5.3	Historische kaarten.....	13
3.6	Eerder uitgevoerd onderzoek.....	14
4	Archeologische verwachting.....	16
4.1.1	Paleolithicum en Mesolithicum.....	16
4.1.2	Neolithicum en Bronstijd.....	16
4.1.3	IJzertijd tot en met Nieuwe Tijd.....	17
5	Evaluatie.....	18
5.1	Conclusies.....	18
5.2	Advies.....	18

Bijlage 1: Locatie plangebied

Bijlage 2: Archeologische Basiskaart

Bijlage 3: Toekomstige situatie

1 Inleiding

1.1 Algemeen

In opdracht van Waterschap Reest en Wieden heeft Grontmij Nederland B.V. een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor de toekomstige noodwaterberging Panjerd-Veeningen te Veeningen. Het onderzoek heeft bestaan uit een bureauonderzoek en de rapportage hierover. Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt een nader advies gegeven met betrekking tot de noodzaak van eventueel archeologisch vervolgonderzoek en, indien dit het geval is, in welke vorm dit zou moeten worden uitgevoerd. Dit advies dient ter bekrachtiging te worden voorgelegd aan de bevoegde overheid.

De betreffende werkzaamheden zijn conform de richtlijnen van het handboek Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2) uitgevoerd. Grontmij beschikt over een eigen opgravingsvergunning afgegeven door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

1.2 Ligging en huidig gebruik plangebied

Het plangebied Panjerd-Veeningen is gelegen tussen Meppel en Hoogeveen en maakt deel uit van het Drentse esdorpenlandschap. Dit landschapstype is onder te verdelen in esdorpen, beekdalen en jonge veldontginningen. Panjerd-Veeningen maakt tevens deel uit van het beekdallandschap van het Oude Diep. Dit beekdal gaat hier in noordwestelijke richting over in het beekdal van de Koekanger Aa. Ter plaatse van Panjerd-Veeningen is het beekdal relatief smal en wordt aan de zuidkant begrensd door de A28 en aan de noordkant door de hogere gronden van het wegdorpenlandschap van Koekange en Oshaar.

Hoewel het Oude Diep als zodanig niet meer te herkennen is in het landschap, omdat deze is vergraven tot de Hoogeveensche Vaart, zijn er toch nog enkele specifieke kenmerken van het oorspronkelijke beekdallandschap aanwezig. De belangrijkste zijn de openheid in de richting van het beekdal, de sloten haaks op de beek en het grondgebruik in de vorm van grasland.

Door de aanleg van deze zandwinning Panjerd-Veeningen (de huidige waterpartij binnen het plangebied) ten behoeve van de aanleg van de A28 is het oorspronkelijke slotenpatroon verloren gegaan. Tevens is de benzinepomp en parkeerplaats "Panjerd-Veeningen" langs de A28 aangelegd.

De totale oppervlakte van het te onderzoeken terrein bedraagt circa 69 ha. De exacte locatie van het plangebied wordt weergegeven in Bijlage 1. Het maaiveld ter plaatse van het plangebied ligt gemiddeld op 3,5 m +NAP.

1.3 Toekomstig gebruik van het plangebied

Het inrichtingsplan van Panjerd-Veeningen streeft twee doelen na, namelijk het mogelijk maken van de vereiste noodwaterberging en het ontwikkelen van natuurwaarden (zie bijlage 3).

De landschappelijke inpassing is afgestemd op de karakteristieken van het beekdal. Uitgangspunt hierbij is om zo veel mogelijk aan te sluiten bij de kenmerkende openheid. Dit heeft ertoe geleid dat de bestaande beplanting rondom de plas voor een deel zal worden verwijderd. Dit betreft hoofdzakelijk de bosjes langs de A28 en de beplanting langs de huidige oostoever. De huidige dichte beplanting langs de noordoever wordt plaatselijk opener gemaakt, zodat er doorzichten ontstaan vanaf het fietspad over de kade langs de Hoogeveensche Vaart, richting de plas.

In overleg met Rijkswaterstaat is afgesproken dat in het kader van het beheer, in de toekomst, de dichte onderbegroeiing langs de parkeerplaats deels verwijderd en opener gemaakt zal worden, zodat er een visuele relatie ontstaat tussen parkeerplaats en waterplas.

Om de toekomstige beheerinspanningen voor het openhouden van het gebied zo laag mogelijk te houden en met het oog op de waterbergingsmogelijkheden, is er voor gekozen om de oppervlakte open water en moeras zo groot mogelijk te maken.

Aan de westkant vindt de vergroting van de plas plaats in de vorm van een moeraszone. Aan de oostkant gebeurt dit in de vorm van open water met brede rietoevers. Langs de noordoever wordt een deel van de bestaande beplanting vervangen door brede rietkragen.

Het meest oostelijk deel van het plangebied wordt niet vergraven tot open water. Dit is enerzijds gebaseerd op de wensen van de aangrenzende bewoners van de museumboerderij en anderzijds op het feit dat het maaiveld hier relatief hoog ligt. Vergraving tot open water leidt hier tot veel grondverzet, wat niet in verhouding staat met het beoogde resultaat van extra waterberging. Dit betekent dat het bestaande maaiveld hier slechts 20 cm wordt afgegraven en dat dit deel van het plangebied alleen een waterbergingsfunctie heeft bij zeer hoge waterstanden. In aansluiting op de wens van de bewoners behoudt het gebied achter hun huis zoveel mogelijk het huidige karakter.

Omdat in het kader van de noodwaterberging het peil in de plas kan stijgen tot maximaal NAP+15.30, wordt er ter bescherming van de omgeving, rondom een deel van de plas een kade aangelegd met een kruinhoogte van NAP+15.80. Langs de noordkant van de plas wordt hiervoor de bestaande kade langs de Hoogeveensche Vaart gebruikt. Deze heeft een kruinhoogte van circa NAP+16.00. Ter plaatse van de museumboerderij zal de nieuwe kade aan de erfzijde een heel flauw talud krijgen van 1:10, zodat de kade vanaf het erf gezien vrijwel niet opvalt in het landschap.

Met het oog op de natuurontwikkeling zijn in het inrichtingsplan verschillende milieus nagestreefd. Het gaat hierbij om open water, brede rietkragen, moeraszones en spontaan te ontwikkelen bosjes. Het plangebied achter de museumboerderij krijgt een schraal grazig karakter. Hierbij wordt aangesloten op de natuurdoeltypen zoals de provincie die heeft aangegeven. Omdat het gebied ligt ingeklemd tussen de A28, de Hoogeveensche Vaart en agrarisch gebied is het ambitieniveau relatief laag.

Naast de functie voor natuur en noodwaterberging is er in het inrichtingsplan ook rekening gehouden met extensief recreatief medegebruik. Langs de noordwestoever is de mogelijkheid opgenomen voor een uitzichtpunt over de plas. Dit kan in de vorm van een vogelkijkwand. Ook voorziet het plan in een uitzichtpunt vanaf de parkeerplaats langs de A28. Om overlast te voorkomen is het gebied niet rechtstreeks toegankelijk vanaf deze parkeerplaats. Door de grotere openheid in de beplanting langs de noordoever zal de plas in de toekomst ook bijdragen aan de recreatieve beleving vanaf het fietspad over de kade langs de Hoogeveensche Vaart.

In de toekomst kan de plas, evenals in de huidige situatie, een beperkte rol vervullen als visplas. Hiertoe worden echter geen speciale voorzieningen aangelegd.

1.4 Onderzoeksdoel

Onderhavig onderzoek is uitgevoerd in het kader van de bestemmingsplanprocedure. De bodemingrepen die gepaard gaan met de geplande realisatie van het inrichtingsplan, zullen eventueel aanwezige archeologische resten in de bodem verstoren en/of vernietigen. Derhalve dienen voorafgaand aan die werkzaamheden de archeologische waarden binnen het plangebied in kaart te worden gebracht.

1.5 Leeswijzer

Dit rapport betreft een standaardrapport zoals genoemd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA-specificatie VS05). Allereerst is in hoofdstuk 2 de genese van het landschap beschreven. In hoofdstuk 3 worden de bekende archeologische waarden behandeld. Op basis van deze beide hoofdstukken is in hoofdstuk 4 een specifiek verwachtingsmodel is opgesteld. In hoofdstuk 5 wordt een evaluatie gegeven van die resultaten en een advies voor eventueel vervolgonderzoek.

2 Landschap

Om de landschapsgenese in beeld te brengen, is gebruik gemaakt van bodemkaarten en van geologische, topografische en historische kaarten. Met behulp hiervan wordt de bodem en het landschap beschreven. Onderdeel van deze studie vormt een analyse van het Actueel Hoogtebestand Nederland.

2.1 Geologie

De afzettingen die in het plangebied aan de oppervlakte voorkomen, dateren uit het Holoceen en Pleistoceen (zie Tabel 2.1).

Tabel 2.1 Indeling van het Kwartair

chronostratigrafie		jaren geleden		
Kwartair	Holoceen	Subatlanticum	3.000 - heden	
		Subboreaal	5.000 - 3.000	
		Atlanticum	8.000 - 5.000	
		Boreaal	9.000 - 8.000	
		Preboreaal	10.000 - 9.000	
	Pleistoceen	Laat		130.000 - 10.000
			<i>Weichselien (ijstijd)</i>	120.000 - 10.000
			<i>Eemien</i>	130.000 - 120.000
		Midden		800.000 - 130.000
			<i>Saalien (ijstijd)</i>	200.000 - 130.000
			<i>Elsterien (ijstijd)</i>	400.000 - 315.000
		Vroeg		2.400.000 - 800.000

In koude perioden gedurende het Weichselien trad op grote schaal winderosie op. Op lokale schaal traden verstuvingen op die het oppervlak bedekt hebben met een laag zand, die doorgaans aangeduid wordt als *dekzand*. Deze afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Wierden binnen de Formatie van Boxtel.

Na de Laatste IJstijd trad een stijging van de zeespiegel op als gevolg van een stijgende temperatuur. In het Holoceen vond op grote schaal veenvorming plaats als gevolg van waterstagnatie in een relatief warm en vochtig klimaat. Het veen, aangeduid als *hoogveen*, vormt een dunne laag op de Pleistocene afzettingen. Het hoogveen vormt het laagpakket van Griendtsveen, behorende tot de Formatie van Nieuwkoop.

2.2 Geomorfologie

De Geomorfologische kaart geeft de mate van reliëf en de vormen aan die in het landschap te onderscheiden zijn. Het plangebied wordt op de geomorfologische kaart aangeduid als "vlakte" (eenheid 2M14).¹ Eenheid 2M14 betreft een dekzandvlakte vervlakt door veen en/of overstromingsmateriaal. Dekzand is afgezet tijdens stormen onder zeer koude omstandigheden. De lagere delen van het dekzandoppervlak zijn soms bedekt met veen of overstromingsmateriaal en de hogere delen zijn soms afgegraven of geëgaliseerd. Hierdoor bezit het gebied een vlak uiterlijk.

¹ Archis 2; het archeologisch registratie- en informatiesysteem van de RCE (<http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>)

Het uiterste zuidoostelijke deel van het plangebied, wordt op de geomorfologische kaart aangegeven als "lage ruggen en heuvels" (eenheid 3K14). Eenheid 3K14 betreft een dekzandrug al dan niet met oud-bouwalanddek. Dekzandruggen zijn terreinverheffingen met flauwe hellingen, die grotendeels onder Arctische omstandigheden door de wind zijn gevormd.

2.2.1 Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Het AHN is een landsdekkend digitaal hoogtebestand in de vorm van een driedimensionaal grid met een nauwkeurigheid van 5 cm, waarmee het maaiveld van Nederland in kaart gebracht kan worden.² De kwaliteit van het AHN wordt beïnvloed door de punt dichtheid ter plaatse van het plangebied (afhankelijk van de periode van opname) en kan variëren van 1 tot 1,5 punt per 16 m² en 2 tot 3 punt per 16 m². In bosgebieden is de punt dichtheid aanmerkelijk dunner (1 punt per 36 m², met een standaard afwijking van 20 cm). Daarnaast kan het aanwezige vegetatiedek (bomen) en aanwezige hoogbouw invloed hebben op de kwaliteit van de AHN-gegevens. Ook de toegepaste interpolatie- en filterprocedure die Rijkswaterstaat hanteert, heeft invloed op de kwaliteit. Het AHN-bestand bestaat uit een puntenwolk van hoogtematen gerelateerd aan het RD-stelsel. Door het combineren van de X-, Y- en Z-waarden (t.o.v. NAP) van elk punt ontstaat een digitaal hoogtemodel dat de gemiddelde hoogte van het maaiveld weergeeft met een nauwkeurigheid van 5x5 m per gridcel.

Op basis van het AHN is te zien dat het plangebied op de overgang ligt van het hogere oostelijk gelegen landschap en het lager gelegen westelijke landschap. Op het AHN zijn binnen het plangebied geen archeologische fenomenen te onderscheiden.

2.3 Bodem

De bodems in het plangebied worden op de Bodemkaart getypeerd als moerige gronden (eenheid vWz), podzolgronden (eenheid Hn21) en veengronden (eenheid aVz).³

Vrijwel het hele plangebied wordt op de bodemkaart als bodemeenheid vWz getypeerd en betreft moerige eerdgronden met een moerige bovengrond op zand. Ten zuiden van Koekange liggen deze gronden op de overgang van de meerveengronden in het dal naar de veldpodzolgronden of beekerdgronden langs het dal. Ook vormen ze hier het bovenstroomse deel van dit stroomdal. De moerige bovengrond bestaat overwegend uit sterk verweerd broekveen, waarvan de bovenste 5 tot 10 cm veraard is. De overgang naar de meestal leemarme tot zwak lemige, matig fijnzandige ondergrond wordt vaak gevormd door een 5 tot 25 cm dikke meerbodemplaag, waarvan het organische-stofgehalte en het leemgehalte vaak duidelijk hoger zijn dan van het onderliggende zand. De zandondergrond bestaat meestal uit dekzand.

Het uiterste noordoosten van het plangebied wordt op de bodemkaart getypeerd als bodemeenheid aVz en betreft madeveengronden op zand zonder humuspodzol. De vrij goed veraarde bovengrond is 12 tot 20 cm dik en rust overwegend op zeggeveen of broekig zeggeveen. Op veel plaatsen begint de leemarme, fijnzandige ondergrond binnen 1,2 m beneden maaiveld.

De bodemeenheid Hn21, in de uiterste zuidoostelijk punt van het plangebied, betreft veldpodzolgronden, bestaande uit leemarm en zwak lemig fijn (dek)zand. In het zand is door verticale verspoeling van organische stof en ijzer een duidelijke horizontdifferentiatie ontstaan. Podzolgronden bestaan uit een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont) met daaronder de niet door bodemvorming beïnvloede ondergrond (C-horizont). Indien deze lagen aanwezig zijn, dan is dit een indicatie van de onverstoordheid van de bodem. Daarnaast kan gezegd worden dat podzolgronden over het algemeen voorkomen op hoge plekken in het landschap. Deze plaatsen werden in het verleden gezien als gunstig voor bewoning.

² Geraadpleegd via <http://www.ahn.nl>

³ Archis 2; het archeologisch registratie- en informatiesysteem van de RCE (<http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>)

3 Archeologie

Om de reeds bekende archeologische waarden in beeld te krijgen, zijn diverse bronnen geraadpleegd, zoals de Archeologische Monumentenkaart, Archis2 en archeologische waarden- en/of beleidskaarten van het betreffende gebied. Tevens wordt aandacht besteed aan de cultuurhistorische waarde van het gebied.

Tabel 3.1 *Overzicht van archeologische perioden*⁴

Periode	Tijd		
Laat-Paleolithicum (Oude Steentijd)		tot	9.000 v.Chr.
Mesolithicum (Midden Steentijd)	9.000 v.Chr.	-	4.900 v.Chr.
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5.325 v.Chr.	-	1.900 v.Chr.
Bronstijd	1.900 v.Chr.	-	800 v.Chr.
IJzertijd	800 v.Chr.	-	12 v.Chr.
Romeinse Tijd	12 v.Chr.	-	450 n.Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1.050 n.Chr.
Late Middeleeuwen	1.050	-	1.500 n.Chr.
Nieuwe Tijd	1.500	-	heden

3.1 Archeologische Monumenten

De Archeologische Monumentenkaart (AMK) bevat een overzicht van belangrijke archeologische terreinen in Nederland. De terreinen zijn beoordeeld op verschillende criteria (kwaliteit, zeldzaamheid, representativiteit, ensemblewaarde en belevingswaarde). Op grond daarvan zijn de terreinen ingedeeld in categorieën met archeologische waarde, hoge archeologische waarde en zeer hoge archeologische waarde (o.a. de beschermde monumenten). De AMK is in samenwerking met de betreffende provincie en gemeentelijk archeologen ontwikkeld.

In het plangebied zijn geen AMK-terreinen geregistreerd. Binnen een straal van één kilometer van het plangebied is één AMK-terrein geregistreerd (zie Tabel 3.2 en Bijlage 2).

Tabel 3.2 *Monumenten in het plangebied en in de directe omgeving van het plangebied.*

monumentnummer	complex	datering	waarde
15299	Stad	Late Middeleeuwen - Nieuwe Tijd	Terrein van hoge archeologisch ewaarde

Monumentnummer 15299 is een terrein met bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd. Het betreft het dorp Veeningen, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853.

3.2 Archeologische waarnemingen en onderzoeken

In Archeologisch Informatiesysteem (Archis2) van de RCE staan alle bekende archeologische waarnemingen geregistreerd. In het plangebied zijn geen waarnemingen geregistreerd. In de directe omgeving, binnen een straal van één kilometer, is één waarneming geregistreerd (zie Tabel 3.3 en Bijlage 2).

⁴ Voor de dateringen is gebruik gemaakt van: Lanting & Van der Plicht, 1996; 2000; 2002.

Tabel 3.3 Waarnemingen in het plangebied en in de directe omgeving van het plangebied.

waarnemingsnummer	complex	aard	datering
300404	Onbekend	Spaak van een houten wiel	Late Middeleeuwen - Nieuwe Tijd

Waarnemingsnummer 300404 betreft een vrijwel compleet houten spaakwiel met holle naaf en een diameter van 1,15 m en is aangetroffen tijdens niet-archeologische graafwerkzaamheden. Het spaakwiel is gevonden bij de aanleg van een gaspijpleiding op circa 2 m diepte beneden maaiveld en horizontaal liggend in 'schoon' zand. Er zijn geen bewoningssporen in de directe omgeving bekend.

3.2.1 Numismatisch Informatiesysteem (NUMIS)

Het NUMIS bevat een databestand met beschrijvingen van in Nederland gevonden munten, penningen en andere numismatische voorwerpen. In NUMIS zijn alle bij het Geldmuseum bekende schatvondsten beschreven. Van losse vondsten is met name materiaal voor 1600 beschreven. Het bestand wordt onderhouden door het Geldmuseum te Utrecht.⁵

Het raadplegen van NUMIS heeft geen aanvullende informatie opgeleverd.

3.3 Archeologische waarden- en beleidskaarten

3.3.1 Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)

De IKAW geeft voor heel Nederland de trefkans aan op de aanwezigheid van archeologische resten. Die trefkans is aangegeven in vier categorieën: een hoge, middelhoge, lage en zeer lage trefkans. De kaart is voornamelijk gebaseerd op de bodemkaart. De kaart is met name geschikt voor grootschalig gebruik. Op kleinere schaal is het detailniveau van de kaart onvoldoende geschikt.

Volgens de IKAW heeft het plangebied een lage tot middelhoge (alleen in het uiterste zuidoostelijke deel) trefkans op het aantreffen van archeologische resten.

3.3.2 Gemeentelijke archeologische beleidskaart

Voor de gemeente De Wolden is door RAAP een archeologische beleidskaart opgesteld.⁶ Op deze kaart wordt aangegeven of en in welke vorm er onderzoek noodzakelijk is. Het plangebied wordt op de gemeentelijke beleidskaart deels aangegeven als een beekdal met een hoge of middelhoge verwachting. Het betreft de delen van de voormalige watervoerende geul, die niet zijn afgegraven ten tijde van de aanleg van de huidige plas. De bij deze verwachting horende eis stelt dat de betreffende gebieden van provinciaal belang zijn voor archeologie. Bij ingrepen groter dan 1000 m² en dieper dan 0,3 m beneden maaiveld, moet er via de gemeente contact worden opgenomen met de provinciaal archeoloog om te bepalen of naast het bureauonderzoek tevens een veldonderzoek vereist is. De uiterste zuidoostelijke punt van het plangebied wordt aangegeven als een gebied met een hoge of middelhoge verwachting. De eis hierbij is dat archeologisch onderzoek verplicht is bij ingrepen groter dan 1000 m² en dieper dan 0,3 m beneden maaiveld.

De in het oostelijke deel van het plangebied gelegen museumboerderij behoort volgens de beleidskaart tot de eenheid "historische kernen (1832), buitenplaatsen, middeleeuwse begraafplaatsen (in gebruik) en zone rond historische nederzittingslocaties. Hierbij is archeologisch onderzoek verplicht bij ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 0,3 m beneden maaiveld.

Vrijwel de gehele huidige waterplas is aangegeven als verstoord tot onder archeologisch niveau, waarbij geen onderzoek verplicht is.

⁵ Zie <http://www.geldmuseum.nl/museum/content/zoeken-numis>

⁶ Archeologisch erfgoed in de gemeente De Wolden – Beleidskaart (2011). RAAP-rapport 2292.

Afbeelding 3.1. Uitsnede van de archeologische beleidskaart (Raap 2011).

3.4 Historische situatie

3.4.1 Bewoningsgeschiedenis

Het plangebied ligt ten noorden van de dorpen Oud Veeningen en Veeningen, en ten zuiden van de dorpen Oshaar en Koekange.

De oudste bekende bewoning in de omgeving van het plangebied bestond uit vroegmiddeleeuwse boerderijplaatsen. Hierbij ontstonden kleine essen, dat zijn door pluggenbemesting opgehoogde akkers. Daar waar de essen wat groter van formaat waren, ontstonden nederzettingskernen. Veeningen is een dergelijke kern. Vanaf de 17^e eeuw werd er grootschalig hoogveen afgegraven in het gebied. De Veeningse Landen, waartoe ook het plangebied behoort, is in het begin van de 18^e eeuw ontgonnen. De Hooogeveense Vaart is in het begin van de 17^e eeuw aangelegd, op instigatie van graaf Roelof van Echten, ten behoeve van de afvoer van het veen. De Veningerwijk is in 1813 gegraven.⁷ Voor de aanleg van de Hooogeveense Vaart is deels gebruik gemaakt van de Wetering bij Meppel en de Echterse Stroom (Oude Diep).⁸

3.5 Cultuurhistorische waarden

3.5.1 Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)

In aanvulling op de landelijke (verwachtings)kaarten hebben veel gemeenten en provincies eigen cultuurhistorische kaarten vervaardigd, waarin veel lokale gebiedskennis is opgenomen. Deze kaarten hebben over het algemeen een hoger detailniveau dan de landelijke kaarten. De Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Drenthe geeft inzicht in de archeologische, historisch-stedenbouwkundige en de historisch-geografische waarden van de regio.

Op de website van de provincie Drenthe wordt vermeld dat op dit moment een nieuwe CHW-kaart wordt opgebouwd, mede in het kader van het nieuwe Omgevingsbeleid. De kaart is op moment van schrijven van onderhavig rapport nog niet beschikbaar.

3.5.2 Ondergrondse bouwhistorische waarden

Archeologische resten/sporen, ouder dan vijftig jaar, die de restanten zijn van gebouwen waarvan een huidige variant of (directe) opvolger er vandaag de dag nog staat, zijn te beschouwen als ondergrondse bouwhistorische waarden. Ondergrondse bouwhistorische waarden kunnen aangetast worden bij de sloop van bouwwerken, de bouw van kelders of souterrains, de vervanging van vloeren, het aanbrengen van nutsvoorzieningen en bij funderingsonderzoek in het kader van restauraties van gebouwde monumenten. Op een dergelijke locatie, dienen deze bouwhistorische waarden gedocumenteerd en zo mogelijk veiliggesteld te worden.

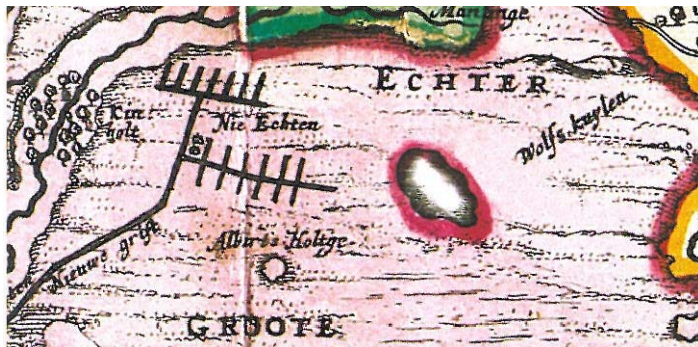
⁷ Provincie Drenthe, 1989. *Jongere bouwkunst en stedenbouw 1850 MIP Drenthe. Gemeentebeschrijving Zuidwolde*. Via http://www.kich.nl/kich2010/rapport.jsp?id_qualifier=MIP-gem:Bron_id&id=MIPgem127

⁸ Encyclopediedrenthe.nl

Het Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie (KICH) heeft alle bekende archeologische en bouwkundige monumenten en historisch-geografische informatie samengebracht in een digitale kaart.⁹ Via deze kaart zijn de bekende cultuurhistorische waarden per gebied te inventariseren. In het plangebied worden op de KICH geen cultuurhistorische waarden weergegeven. Ter hoogte van de Hoogeveensche Vaart wordt een markegrens aangegeven. Dit is tevens de oude gemeentegrens tussen de voormalige gemeenten Zuidwolde en De Wijk.

3.5.3 Historische kaarten

Op historische kaarten is goed de ontstaansgeschiedenis van het plangebied te zien. Op de kaart van Pijnacker uit 1634 (zie afb. 3.1) bestaat het plangebied en de omgeving hiervan nog voornamelijk uit veenmoeras. Het begin van de Hoogeveensche Vaart, de Nieuwe Griff, is al gegraven en ook de eerste ontwateringskanalen zijn al zichtbaar.

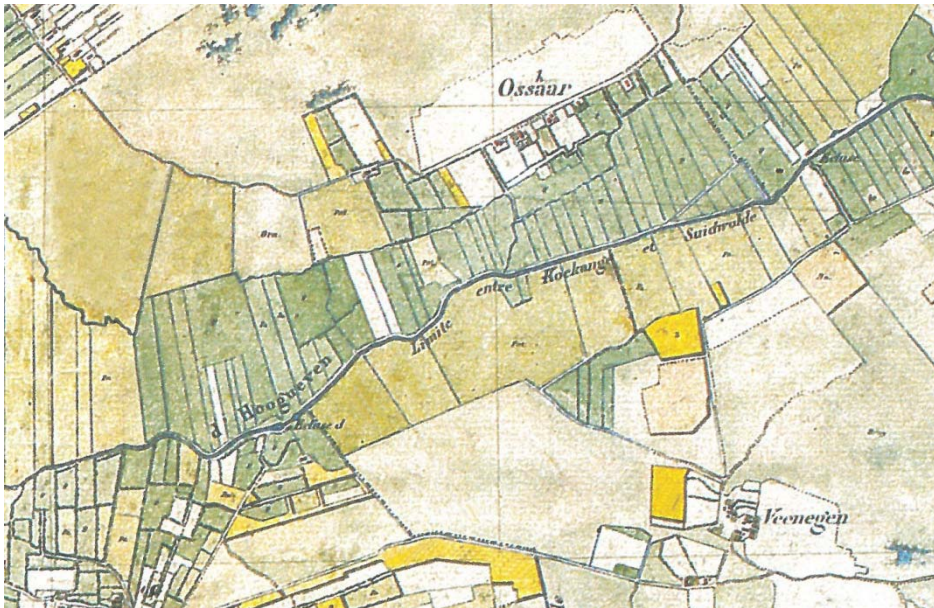

Afbeelding 3.2. Kaart van Cornelis Pijnacker uit 1634 (bron: Versfelt, H.J., 2004. *Kaarten van Drenthe; 1500-1900. Heveskes Uitgevers, Groningen/Veendam*)

Op de kadastrale minuut van 1811-1832¹⁰ is de oorspronkelijke verkaveling van het plangebied goed zichtbaar. In tegenstelling tot de opstreckende strokenverkaveling ten noorden van de Hoogeveensche Vaart bestond de percelering in het plangebied, de Veeninger Landen, uit grote blokpercelen (zie ook afbeelding 3.2). Het gebied was in gebruik als hooi- en weideland, wat impliceert dat het land te vochtig was voor akkerbouw. Door het zuidelijk deel van het plangebied liep een voetpad, ongeveer ter hoogte van de huidige A28. In de Hoogeveensche vaart zijn op de oude minuut een aantal kribben te zien. Klaarblijkelijk had men last van stroming en/of aanslibbing in het kanaal.

⁹ Geraadpleegd via www.kich.nl

¹⁰ Via www.watwaswaar.nl

Afbeelding 3.3. Historische kaart uit 1811. Het onderscheid tussen de smalle strokenverkaveling ten noorden van de Hoogveense Vaart en de blokverkaveling ter plekke van het plangebied is goed zichtbaar (bron: Versfelt, H.J., M. Schroor, 2001. *De Franse kaarten van Drenthe en de noordelijke kust; 1811-1813*. Heveskes Uitgevers, Groningen)

Op de topografische kaart uit 1960¹¹ is ter plekke van de Veeninger Landen wel een meer stroken-achtige verkaveling aangegeven. Daar dit niet de oorspronkelijke verkaveling is, moet er in de loop der jaren wel enige herverkaveling hebben plaatsgevonden. Een mogelijke reden voor deze herverkaveling is dat het gebied al vroeg is verveend. Doordat het gebied hierdoor lager is komen te liggen dan de omgeving bleef het er mogelijk erg vochtig en bleek het noodzakelijk meer sloten aan te leggen.

Het is op basis van de historische kaarten onwaarschijnlijk dat ter plekke van het plangebied, uitgezonderd van de museumboerderij *New Greenwich Village* bewoning heeft plaatsgevonden in de Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd. Er heeft in het verleden reeds veel herinrichting van het plangebied plaatsgevonden.

3.6 Eerder uitgevoerd onderzoek

In 2002 is direct ten noordoosten van onderhavig plangebied een archeologisch bureau- en veldonderzoek (onderzoeksmeldingsnummer 9697) uitgevoerd.¹² Uit het bureauonderzoek bleek dat in het noorden van het gebied een dekzand op keileemrug aanwezig is en in het zuiden een lager gelegen veengebied. Met name de hoger gelegen gronden zijn geschikte locaties voor het aantreffen van archeologische indicatoren. In de nabije omgeving ligt bovendien een prehistorische grafheuvel.

Het veldonderzoek heeft bestaan uit een beperkte oppervlaktekartering en een booronderzoek. Uit de oppervlaktekartering bleek dat er veel natuurlijk (vuur)steen in de bovengrond aanwezig is. Ook bleek dat het oorspronkelijke bodemprofiel waarschijnlijk door diepploegen verloren is gegaan. Uit het booronderzoek bleek dat er in het noordelijk deel verstoorte podzolbodems voorkwamen. Op één locatie zijn mogelijke bewoningsresten door het aftoppen van de dekzandkop verloren gegaan. In het zuidelijk deel komen bodems voor met een madeveenpakket van enkele centimeters tot enkele decimeters dik. Hier is waarschijnlijk reeds sinds het Laat-Pleistoceen een nat milieu geweest, wat ongeschikt was voor bewoning.

¹¹ Kuiper, M., 2007. *Atlas van topografische kaarten; Nederland 1955-1965*. Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer.

¹² Exaltus, R.P. 2002. *Plangebied Oshaar, gemeente De Wolden; Een verkennend archeologisch onderzoek*. RAAP-rapport 807.

Op basis van het booronderzoek is het plangebied op de gemeentelijke archeologische beleids- en advieskaart vrijgegeven voor archeologisch onderzoek. Echter wordt in het noordoostelijke deel van het gebied een locatie met “provinciaal belang” weergegeven (rood omlijnd). Deze verwachting is gegeven met betrekking tot de aanwezigheid van een beekdal. Uit de boringen uit het onderzoek uit 2002 blijkt echter dat er geen beekdalbodem aanwezig is, maar een verstoord dekzandpakket. Archeologisch onderzoek wordt derhalve niet noodzakelijk geacht.

4 Archeologische verwachting

In het verleden was de mens sterker afhankelijk van de mogelijkheden die het landschap bood voor het ontplooiën van haar (sociale en economische) activiteiten dan tegenwoordig. Men was veel minder in staat het landschap aan te passen aan haar wensen, zoals nu veel meer het geval is. De keuze van mensen om zich op een bepaalde locatie te vestigen, was voor een belangrijk deel afhankelijk van de lokale landschappelijke omstandigheden. Hierbij moet worden gedacht aan hoge, droge delen van het landschap voor bewoning, vruchtbare gronden voor de akkerbouw, de beschikbaarheid van water en bouwmaterialen, natuurlijke voedselbronnen enzovoorts. Niet al deze factoren kunnen bij onderhavig onderzoek in beeld worden gebracht.

Getracht wordt, door voornamelijk te focussen op de bodemkundige en geomorfologische situatie, de hogere droge delen van het landschap in beeld te krijgen, dat wil zeggen de potentiële nederzittingslocaties. Daarnaast zijn de bekende archeologische gegevens uit de omgeving van het plangebied geïnventariseerd. Op basis hiervan is aan het plangebied en archeologische verwachting toegekend.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is de kans op het aantreffen van archeologische indicatoren voor vrijwel het gehele plangebied laag. De geomorfologische en bodemkundige omstandigheden waren ongunstig voor bewoning. In het kader van recente ontwikkelingen wordt verwacht dat de bodem in het gehele plangebied niet meer intact is. Bodemverstorende activiteiten die hebben plaatsgevonden zijn onder andere het uitgraven van de huidige plas en de Hoogeveense Vaart en het vermoedelijk diepploegen met agrarische redenen.

De uiterste zuidoostelijke punt van het plangebied vormt een uitzondering op de rest van het plangebied. Deze locatie was in het verleden, door de aanwezigheid van een dekzandrug, mogelijk geschikt voor bewoning en heeft een middelhoge verwachtingswaarde. Er kunnen waarden uit alle archeologische perioden worden verwacht (zie paragraaf 4.1.1 tot en met 4.1.3). De archeologische waarden kunnen direct onder de bouwvoor worden aangetroffen.

Deze gespecificeerde archeologische verwachtingswaarde wijkt enigszins af van de beleidskaart van de gemeente De Wolden. Op deze kaart wordt de voormalige waterloop van de beek, daar waar deze niet reeds is vergraven, aangemerkt met een hoge of middelhoge verwachting.

4.1.1 *Paleolithicum en Mesolithicum*

In het Paleolithicum en Mesolithicum werd het gebied mogelijk bezocht door nomadische jagers/verzamelaars. Deze trokken door het gebied en sloegen tijdelijke kampen op. Archeologische indicatoren uit deze periode bestaan uit verbrande of bewerkte vuurstenen afslagen, houtskool en sporen van haarden.

4.1.2 *Neolithicum en Bronstijd*

In het Neolithicum en in de Bronstijd gingen mensen op vaste plaatsen wonen waar ze nederzettingen bouwden. Verder deed men vanaf deze periode aan akkerbouw en veeteelt. De akkerbouw vond plaats op de relatief hogere delen in het landschap. Archeologische indicatoren uit het Neolithicum en de Bronstijd kunnen onder andere bestaan uit karrensporen, grafheuvels (vooral op de stuwwal), sporen (paalkuilen, waterputten, greppels), huttenleem, voor de betreffende periode kenmerkend aardewerk en houtskool.

4.1.3 IJzertijd tot en met Nieuwe Tijd

In deze perioden betrok men ook lager gelegen en nattere gebieden. Archeologische indicatoren uit de periode IJzertijd – Nieuwe Tijd kunnen bestaan uit onder andere sporen (paalkuilen, waterputten, greppels, afvalkuilen), funderingsresten, aardewerk, houtskool, metaal, glas, bot en karrensporen. Daarnaast moet rekening worden gehouden met ontginningsresten en *celtic fields*.

5 Evaluatie

5.1 Conclusies

In opdracht van Waterschap Reest en Wieden heeft Grontmij een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor de locatie Noodwaterberging Panjerd-Veeningen. Het onderzoek heeft bestaan uit een bureauonderzoek en de rapportage hierover.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat voor vrijwel het gehele plangebied een lage archeologische verwachtingswaarde geldt. In de uiterste zuidoostelijk punt van het plangebied geldt een middelhoge archeologische verwachtingswaarde.

5.2 Advies

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt voor gedeelten met een lage archeologische verwachtingswaarde op de archeologische beleidskaart geen vervolgonderzoek aanbevolen. In het gedeelte met een hoge/middelhoge archeologische verwachtingswaarde zullen de geplande graafwerkzaamheden niet dieper reiken dan 0,2 m beneden maaiveld en geldt hetzelfde advies.

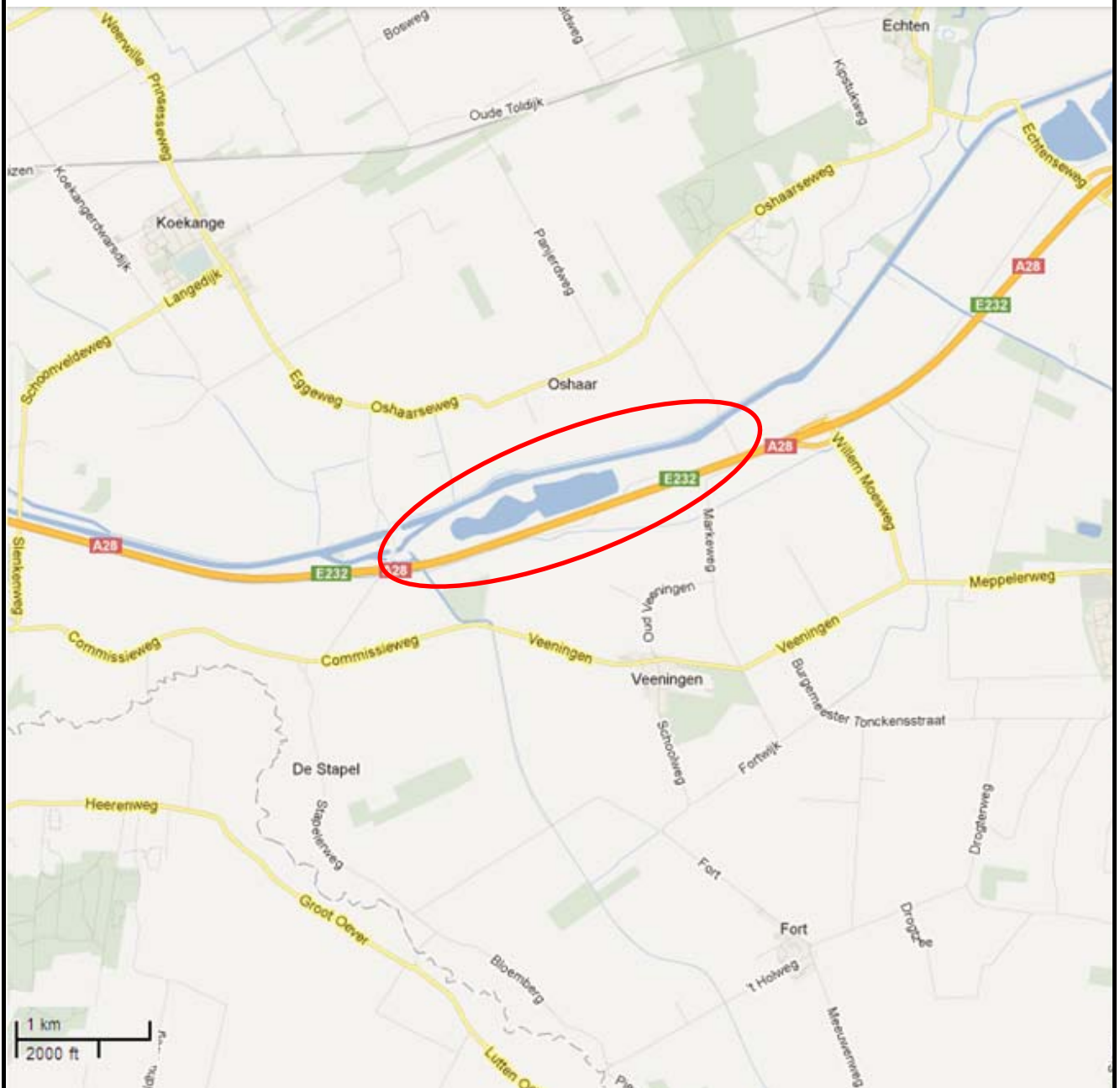
Indien er in dit gebied toch bodemingrepen gaan plaatsvinden die dieper reiken, wordt geadviseerd in de gebieden die volgens de archeologische beleidskaart een hoge/middelhoge archeologische verwachtingswaarde hebben, een archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een verkennend booronderzoek, met als doel het toetsen van de archeologische verwachtingswaarde.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden toch onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via de bevoegde overheid).

Er wordt geadviseerd met betrekking tot de resultaten van het onderzoek en deze aanbeveling contact op te nemen met de bevoegde overheid, de gemeente De Wolden in deze.

Bijlage 1

Locatie plangebied

Project

Archeologisch onderzoek Waterberging Panjerd-Veeningen

Opdrachtgever

Waterschap Reest en Wieden

Onderdeel

Topografische ligging locatie

Projectnummer

Datum

Papierformaat

321681

10 augustus 2012

A4

Bijlage 2

Archeologische Basiskaart

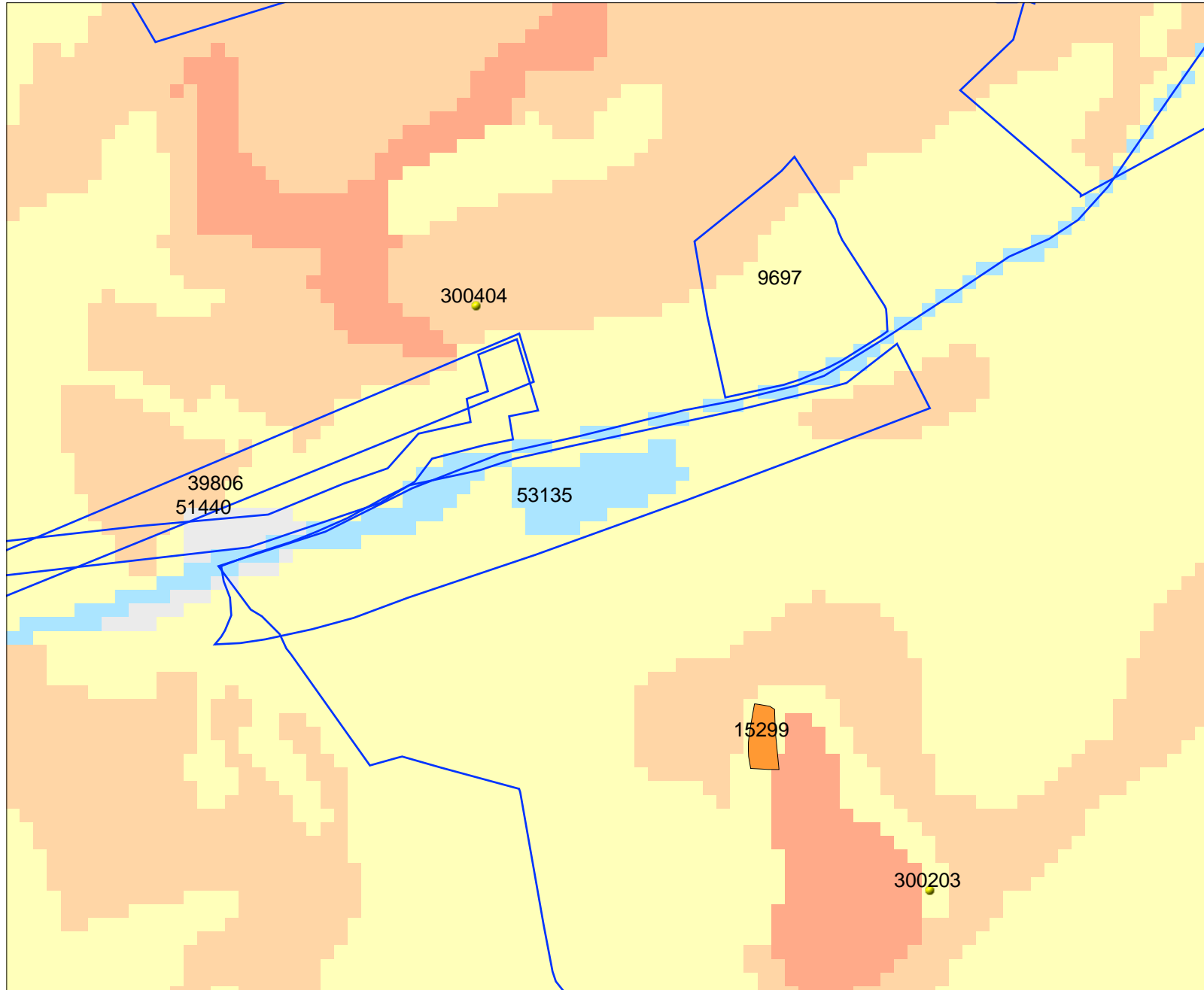
Archeologische onderzoek

Waterberging Panjerd-Veeningen

10-08-2012

Grontmij Nederland B.V.

223132 / 523848

218701 / 520228

Legenda

- ONDERZOEKSMELDINGEN
- WAARNEMINGEN
- MONUMENTEN**
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
 - zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Bijlage 3

Toekomstige situatie

Waterberging Panjerd-Veeningen

Inrichtingsplan

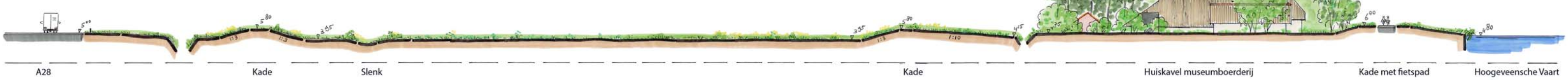
concept 29-03-2012

Brede overgangszone langs A28 met een gelijdelijke overgang van water naar riet en vervolgens naar plas/dras.

Dwarsprofiel ter hoogte van museumboerderij New Greenwich Village

www.grontmij.nl

Wij ontwerpen en realiseren **plannen** voor de **toekomst**, door mensen en partijen in regio's bij elkaar te brengen en met elkaar te **verbinden**, met **respect** voor onze leefomgeving, onze klanten en elkaar.